

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

ש"ק פר' תצוה תשפ"ב

הרב **מרדכי אלון שליט"א**

נכתב ונערך משמיעה ע"י תלמידים - לא מוגה

זמני כניסת ויציאת השבת:

יחשלים - 16:46 | 18:00

תל אביב - 17:02 | 18:01

חיפה - 17:54 | 18:00

טבריה ומגדל - 16:58 | 17:59

באר שבע - 17:04 | 18:02

הארון, משה והמן הרשע

נקודה, שאז זה סתם מבנה אדריכלי כזה או אחר שאין לו משמעות פנימית.

"ועשו ארון" או "ואעש ארון"?

את כל זה אנחנו מקדימים לחודש אדר, כי בציווי על עשיית הארון כתוב -

וַעֲשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים... (שם י')

הארון הוא הכלי היחיד במשכן שכתוב עליו "ועשו" בלשון רבים. שם, במקום הזה בו תוועד איתנו השכינה, נאמר ברבים "ועשו". המפרשים אומרים כי לשון הרבים באה לתאר שמדובר בעדות של כללות ישראל. עצם העדות, עצם הקשר, עצם התורה שנמצאת בקודש הקודשים שהיא הבסיס לכפורת ולכרובים, היא הכלי היחיד שלא נאמר בו 'ועשית', 'ויצקת', וציפית' וכו' - "ועשו". למרות שבהמשך תיאור פרטי הארון כן יופיעו כל הפעלים הללו, אבל הארון עצמו "ועשו".

האור החיים הק' אומר "כי התורה היא מצד כללות בני ישראל", וההתוועדות של הקב"ה עם משה שם איננה מצד מעלתו של משה אלא מצד מעלת כלל ישראל. זה דבר גדול.

אכן יש כאן דבר פלא והוא שדווקא על הארון ולא על שום כלי אחר, מספר משה רבנו בעצמו בספר דברים שהוא עצמו עשה אותו. הקב"ה מצווה אותו -

בָּעֵת הַהוּא אָמַר ה' אֵלַי... וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ... וְאָעַשְׂתָּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וְאָפַסְתָּ שְׁנֵי לַחֹת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁינִים.. (דברים י', א'-ג')

ובפשטות מדובר שם¹ על הארון אליו נכנסת התורה ושברי הלוחות. ויש להבין איך זה מסתדר, לשונו של משה שאומר שהוא עשה אותו בעצמו מול הדרשה שלנו של "ועשו", לשון רבים.

עוד נחזור להקדמה הזו, לארון ולכרובים, אך עכשיו נכנס לחודש אדר. שבעה באדר כיום פטירתו של משה רבנו, לפי חלק גדול מהפוסקים, מצוין בשנה מעוברת באדר הראשון, ובו מתענים הנוהגים להתענות.²

התחלנו בשבוע שעבר את פרשיות המשכן יחד עם חודש אדר הבא עלינו לטובה. מובא בשם הרבי מליובאוויטש זיע"א שבשנה שיש בה שני אדרים, כמו השנה, אז יש שישים ימי אדר שבהם צריכים להיות בשמחה, ואז כל טרדה, אם עולה, תהיה בטלה בשישים.

עיקרו של משכן

הפעם נתמקד ביום ז' באדר, יום הולדתו ויום פטירתו של משה רבנו ע"ה, עם הקשר המיוחד שיש לזה לפורים, והכל מתוך פרשת תרומה.

הכלי הראשון שמתואר בציווי המשכן הוא הארון. ואמנם צריך להיזהר כשאומרים על הארון שהוא 'כלי', כי זה לא ברור שהוא אחד מהכלים אלא יתכן והוא כל מהותו של המשכן. למשל הרמב"ם מונה במנין המצוות שלו כלים רבים אך לא את הארון. לפי הרמב"ם, הארון הוא "עיקרו של המשכן", כי המשכן הוא 'משכן העדות' והארון הינו 'ארון העדות' שבו נמצאת העדות שמשה קיבל בסיני. מעל הארון נמצאת הכפורת וממנה יוצאים שני הכרובים, ואם כל מגמת המשכן היא "ושכנתי בתוכם", הרי שהתורה באה ומתארת לנו איפה מתרחשת נקודת השיא של השראת השכינה בעולם ובעם ישראל -

וַנִּתֵּן אֶת הַכִּפֹּרֶת עַל הָאֲרוֹן מִלְמַעְלָה וְאֵל הָאֲרוֹן תִּתֵּן אֶת הַעֲדוּת אֲשֶׁר אֲתָן אֵלַי. וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכִּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרוֹן הַעֲדוּת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות כ"ה, כ"א-כ"ב)

הנה מגלה לנו התורה עצמה כי מבין שני הכרובים מתוועד הקב"ה עם משה. למקום בו נמצא הארון נכנס הכהן הגדול בלבד, רק ביום הכיפורים, אחת לשנה, זוהי נקודת השכינה.

מסופר בחז"ל (גיטין נ"ו:) כי בבית שני נכנס לקדש הקדשים טיטוס הרשע ורואה שם את הכרובים, ובגסותו הוא מתאר את מה שעולה בדמיונו החולני, והוא מוריד את הפרוכת ובה שם על זונה. תיאורם של חז"ל הוא ששם מגיע שיא החורבן כדי להראות מה קורה כאשר השכינה איננה מושכנת באותה

² יש מחלוקת בדבר, אך כך נפסק ע"י המגן אברהם וערוך השולחן והמ"ב ועוד.

¹ ולא נכנס כעת לאיזה ארון מדובר, כפי שהדבר מובא בפרשנים, כי בפשטות מדובר בארון העדות, ואכמ"ל.

נולד" - אז מה אם הוא נולד, הרי בסוף הוא מת בתאריך הזה, לא! אנחנו רגילים לומר שמה שהמן לא ידע הוא שכאשר מת משה רבנו נולדו הרבה הרבה מוישל"ך בתוך ליבות ישראל, בחינת משה בתוך כל ישראל - אבל גם את זה צריך להבין לעומק.

את כל הבנת העניין הזה ננסה ללמוד מהמקור של הגמרא והוא במדרש אסתר רבה, מדרש פלא שמתאר איך הפיל המן את הפור שלו. וזכור שהמן הוא האויב הכי רציני שאי פעם עמד עלינו לכלותנו. זה מה שיצר את ה'ונהפוך הוא', וכמו שאמר חז"ל -

כל המועדים עתידין ליבטל, וימי הפורים אינן בטלים לעולם. (ילקו"ש, משלי, רמז תתקמד)

ואם חודש אדר הוא כל כך מהותי הרי שבשנה מעוברת, כשיש פעמיים אדר, וציון יום ז' אדר הוא באדר הראשון כפי שראינו, אז צריך להבין את הנקודה הזו לעומקה.

אגב, נקודה מעניינת היא צריך שהגורל לא ייחודי דווקא להמן. חז"ל מתארים גדולי אויבי ישראל נוספים שכאשר הם באים לעמוד על ישראל הם נעזרים בגורלות. כך מתואר גם על נירון קיסר שהטיל גורל לקראת המלחמה שלו בירושלים (זורק חיצים, מין חולטה כזו).

אדר אין לו זכות

נראה את המדרש. המן מנסה להפיל גורל על כל אחד מימות השבוע ולא מצליח,³ ואחרי שהוא לא מצליח עם הימים הוא מנסה להפיל פור לפי החודשים -

כִּיּוֹן שָׂרְאָה אוֹתוֹ רָשַׁע שְׂאִין הַגּוֹרֵל נוֹפֵל בוֹ בַּיָּמִים, חֹזֵר לְחֻדְשִׁים. הַתְּחִיל בְּחֻדֵשׁ נִסָּן, וְעָלָה בוֹ זְכוּת פֶּסַח. בְּאֵיר זְכוּת פֶּסַח קָטַן וְזְכוּת הַמָּן שֶׁנִּתֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל בְּחַמְשָׁה עָשָׂר בוֹ. בְּסִיּוֹן, זְכוּת הַתּוֹרָה. בְּתַמוּז, זְכוּת הָאֶרֶץ,⁴ וְעוֹד לָמָּה לֹא עָלָה הַגּוֹרֵל בְּתַמוּז וְאָב, שְׂאֲמָרוֹ לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רְבוּנוֹ שֶׁל עוֹלָם דִּינָנו פְּרַעַנּוֹת שְׂאֲרַעְנוּ בְּנוֹ לְבַנְיָהּ, בְּתַמוּז חֲמִשָּׁה וּבְאָב חֲמִשָּׁה. עָלָה אֱלוּל, זְכוּת הַשְּׁלֵמַת הַחוּמָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם

לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו רבוננו של עולם יום רביעי בו נבראו המאורות להשתמש לאורו של ישראל, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (ישעיהו ס, א) וְהִלְכּוּ גוֹיִם לְאוֹרָךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ וְרַחֵם, ובו נבראו הכוכבים ובניד נמשלו לכוכבים, אם תאבדם היאך אנו קנימין. הפיל פור יום חמישי, עמד שרו לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו רבוננו של עולם יום חמישי בו נבראו עופות ובהמות ומקם צוית להקריב קרבנות, ובהם אתה מכפר ומתרצה לבריות, ואם הם בטלים מי מקריב קרבן. הפיל פור ביום ששי, עמד שרו לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו רבוננו של עולם יום ששי בו נברא אדם הראשון וקראת לבניו בשמו, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (יחזקאל לד, לא) וְאִתָּן צִאֲנֵי צִאֵן מְרֻעֵי אָדָם אִתָּם, ואם אתה מבקש לעקרו עקר כל האדם ואחר כך ישלט בהם. ביום שבת הפיל פור, עמד שרו לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לפניו רבוננו של עולם יום שבת בו נגמרו כל מעשיך ונשתקללו, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (בראשית ב, ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וְכָתִיב (שמות לד, ט) בֵּינִי וּבֵינִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הַיָּא עֲלֵם, ואם אתה מבקש לעקר אותם, עקר את השבת ובטל אותה, ואחר כך אתה מקלה אותם.

⁴ יתכן שהכוונה היא לזכות המרגלים שבתחילה עלו לארץ לתור אותה כדי לחבבה על העם לקראת הכניסה אליה.

אדר דבריא מזליה

מגילת אסתר מתארת את הפלת הפור ע"י המן -

בְּחֻדֵשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא חֻדֵשׁ נִסָּן בְּשֵׁנַת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה לַמָּלְךְ אַחְשֵׁרוּשׁ הַפִּיל פּוֹר הוּא הַגּוֹרֵל לִפְנֵי הַמָּן מִיּוֹם לַיּוֹם וּמִחֻדֵשׁ לְחֻדֵשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר הוּא חֻדֵשׁ אָדָר. (אסתר, ג', ז')

ביום הזה התכוון המן להשמיד את עם ישראל. אגב, את שמו של החג, פורים, אנחנו קוראים עד היום "על שם הפור" וזה פלא שלא מופיע בשום חג אחר שהחג נקרא על שם ניסיון ההשמדה ולא על שם ההצלה או הניצחון.

חז"ל במאמר מפורסם אומרים בגמרא שהמן שמח על התאריך שבו נפל הפור -

תנא כיון שנפל פור בחודש אדר שמח שמחה גדולה. אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה, ולא היה יודע שבשבועה באדר מת ובשבועה באדר נולד. (מגילה י"ג:)

יוצא שבעצם לידת משה בשבועה באדר היא הדבר שפועל ומבטל את גזרת המן ויוצר את כל המהפכה, את ה-"ונהפוך הוא". נשים לב לנקודה מעניינת נוספת שאין לה אח ורע בשום חג אחר -

... וְהַחֻדֵשׁ אֲשֶׁר נִהְפָּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֲבֵל לַיּוֹם טוֹב לְעִשְׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מְשִׁתָּה וְשִׂמְחָה... (אסתר ט', כ"ב)

כל החודש. בשום מקום אחר אין משמעות הלכתית לחודש עצמו, גם לא בחודש ניסן, שנקרא "חודש הגאולה". רק בחודש אדר יש לזה משמעות הלכתית - הירושלמי לומד מהפסוק הזה שמי שאין לו ברירה, יכול לקרא את המגילה בכל אחד מימי חודש אדר ולצאת בכך ידי חובת מקרא מגילה. כמו"כ מופיע בשו"ע ע"פ הגמרא, שמי שיש לו דין עם גוי שהוא חושש ממנו - כדאי שיעשה את הדין הזה בחודש אדר, כיון "דבריא מזליה" (תענית כ"ט.). מזלם של ישראל גובר, תקיף וחזק בחודש זה. וצריך להבין את הנקודה הזו.

עוד צריך להבין את ההיגיון של הגמרא שהמן שמח שמשה מת בחדש הזה "ולא היה יודע שבשבועה באדר מת ובשבועה באדר

³ בתחלה הפיל פור בימים, שגאמר: מיום ליום, הפיל פור ביום אחד בשבת, עמד שרו לפני הקדוש ברוך הוא ואמר רבוננו של עולם, בי נבראו שמים וארץ, ואמרת (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם וליילה חקות שמים וארץ לא שמת, יש ברית בבשרם, דכתיב (בראשית י, ט) ואתה את בריתי תשמר, וכתיב (בראשית י, ג) והיתה בריתי בבשרכם, ויש ברית בפיהם, זו תורה, דכתיב (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיו, ואמרת (ירמיה לא, לה) גם נרע ישראל ישבתו מקיות גוי לפני כל ארץ למשה וגוי, וכתיב (ירמיה לא, לה) גם נרע ישראל ישבתו מקיות גוי לפני כל הימים, ורשע זה מבקש לאבדן, עקר שמים וארץ תחלה ואחר כך אתה מכלה אותו. הפיל פור ביום שני, ועמד שרו לפני הקדוש ברוך הוא ואמר רבוננו של עולם ביום שני הבדלת בין מים העליונים למים התחתונים, וכן ישראל מבדלים הם מן האמות, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (ויקרא כ, כ) וְאֲבָדְלָ אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהוֹיֹת לִי, וְרָשַׁע זֶה רֹצֵחַ לְאֲבָדוֹן, הַפֶּךְ עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים וְאֲחֵר כֻּלָּה אוֹתָם. יום שלישי הפיל פור, ועמד שרו לפני הקדוש ברוך הוא ואמר רבוננו של עולם יום שלישי בו נבראו ירעים, וישראל מפרישין מהם תרומות ומעשרות, ובו נבראו אילנות, וישראל מקלסין לפניו בהו, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (ויקרא כג, ט) וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר וְגוֹי, ובו נקוו המים לים, ולישראל נגור שנים עשר גזרים בים, ועקשו אם ישראל בטלים אנו היאך קנימין. יום רביעי הפיל פור, ועמד שרו

לו, ולכן יש לו כח וברכה מיוחדת ביום הזה. מצד שני כתוב על ישראל שאין להם מזל (שבת קנ"ו), וצריך להבין לעומק מה המשמעות של כל אחת מהאימרות הללו. צריך גם להבין מה הקשר של משה רבנו לכל הסיפור הזה של המן הרשע.

שנשיא הדור הוא ככל הדור

שאלנו על הארון, על לשון הרבים שם, ואמרנו שהארון מבטא את כללות ישראל, אך מצד שני משה אומר שהוא עשה את הארון בעצמו. המקרא מתאר לפחות פעמיים את זה שמשה הוא ישראל וישראל הם משה. אחרי החטא במי מריבה, התורה אומרת -

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקִּדְשׁ אֵל מֶלֶךְ אֲדָוָם... (במדבר, כ', י"ד)

ואילו כאשר יפתח חוזר ומספר את הסיפור הזה בשלש מאות מאוחר יותר למלך בני עמון הוא משנה ואומר - וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל מֶלֶךְ אֲדָוָם... (שופטים י"א, ט"ו)

ואין זה מקרי ואף התורה עצמה חוזרת על מעין זה. כאשר מגיעים לסיחון, משה רבנו כאילו זז הצידה ואחרי שהסתובבו במדבר סביב כל העמים, כתוב -

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי לֵאמֹר... (במדבר כ"א, כ"א)

ובמשה רבנו עצמו חוזר ומספר את סיפור שליחת המלאכים לסיחון הוא אומר -

וְאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדְמוֹת אֶל סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשֹׁבוֹן דְּבַרִי שְׁלוֹם לֵאמֹר... (דברים ב', כ"ו)

משה עצמו מתאר שמה שעשו כלל ישראל זה בעצם היה הוא. ורש"י אומר על כך מושג מופלא -

וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים. ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנא' (דברים ב') 'ואשלח מלאכים ממדבר קדמות' וכן (במדבר כ') 'וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום' וביפתח הוא אומר (שופטים יא) 'וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום' וגו' הכתובים הללו צריכים זה לזה, זה נועל וזה פותח, שמשה הוא ישראל וישראל הם משה, לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל. (במדבר שם)

כאשר יבוא משה ויגיד לנו את דברי ה' -

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוֹה אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל־דַּרְכֶיךָ וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וּלְעַבֹּד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ... (דברים י', י"ב)

ועל זה באים חז"ל ושואלים -

אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? (ברכות ל"ג:)

ועונים -

איין [כן], לגבי משה מילתא זוטרתא היא. (שם)

שְׁבוּ נְשִׁלְמָה, הֲדָא הוּא דְכְתִיב (נחמיה ו', טו) וַתִּשְׁלַם הַחוֹמָה בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לְאַלּוּל, וְגַם זְכוּת מְעַשֵּׂר בְּהֵמָה, כִּהְיָא דְתַנְיִן תַּמָּן בְּאַחַד בְּאַלּוּל רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְמַעַשֵּׂר בְּהֵמָה. עָלָה בְתִשְׁרִי, זְכוּת שׁוֹפָר וְכַפּוֹר וְרִגְלִים. עָלָה בְּמִרְחֻשׁוֹן, זְכוּת שָׂרָה⁵ אֲמַנּוּ שְׁבוּ מִתְּהוֹ. כְּסִלּוֹ, זְכוּת חֲנֻכָּה. עָלָה טַבַּת, זְכוּת עֲזָרָא, הֲדָא הוּא דְכְתִיב (עזרא י', טז) וַיַּעֲשׂוּ כֵן בְּנֵי הַגּוּלָּה וַיִּבְדְּלוּ עֲזָרָא הַכֹּהֵן וְגו' וַיְכַלּוּ בְּכָל אַנְשֵׁים הַהִשְׁבִּיבוּ נְשִׁים נְכַרְיֹת וְגו'. עָלָה שְׁבֻט, זְכוּת אֲנָשֵׁי כְּנָסֵת הַגְּדוּלָּה, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה בּוּ נִתְקַבְּצוּ בּוּ כָל יִשְׂרָאֵל עַל פִּילְגֶשׁ בְּגִבְעָה, וְעַל צֶלֶם מִיכָה. עָלָה רֵאשׁ חֲדָשׁ אֲדָר, וְלֹא מִצָּא בּוּ שׁוּם זְכוּת. הַתְּחִיל הָרֶשַׁע לְשִׁמְחָה, חֲזוֹר וּבְדַק בְּמִזְלוֹת, טָלָה, זְכוּת פֶּסַח. הֲדָא הוּא דְכְתִיב (שמות יב, ג) אִישׁ שָׂה לְבֵית אָבִת שָׂה לְבֵית. שׁוֹר, נִמְצָא זְכוּת יוֹסֵף שֶׁנִּקְרָא שׁוֹר, הֲדָא הוּא דְכְתִיב (דברים לג, יז) בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ, וְזְכוּת קָרְבָן שֶׁנִּאֲמַר (ויקרא כב, כז) שׁוֹר אוֹ כֶּשֶׁב אוֹ עֵז כִּי יוֹלֵד. תְּאוּמִים נִמְצָא בּוּ זְכוּת פְּרִץ וְזֶרַח שֶׁנִּקְרָא תְּאוּמִים, הֲדָא הוּא דְכְתִיב (בראשית לח, כז) וְהִנֵּה תְּאוּמִים בְּבִטְנָה. אַרְיָה, זְכוּת דְּנִיָּאל שֶׁהָיָה מְשֻׁבֵּט יְהוּדָה הַנִּקְרָא אַרְיָה, שֶׁנִּאֲמַר (בראשית מט, ט) גֹּר אַרְיָה יְהוּדָה. בְּתוּלָה, זְכוּת חֲנַנְיָה מִיִּשְׂאֵל וְעֲזָרְיָה שֶׁהָיוּ דוֹמִין כְּבְתוּלָה שְׁלֹא יִדְעָה אִישׁ זֻלְתִּי בְּעָלָה, כִּף הֵם לֹא שָׁנוּ אֱלֹהֵיהֶם וְדַתוֹתֵיהֶם וְהַחֲזִיקוּ בִּיהֲדוּתָן. מֵאֲזֻנִים, זֶה אִיּוֹב, שֶׁנִּאֲמַר (איוב ו, ב) לוֹ שְׁקוּל יִשְׁקַל כְּעֶשֶׂי. עֶקְרָב, זֶה יְחֻזְקָאֵל, שֶׁנִּאֲמַר (יחזקאל ב, ו) וְאֵל עֶקְרָבִים אֲתָה יוֹשֵׁב. קֶשֶׁת, זֶה יוֹסֵף, שֶׁנִּאֲמַר בּוּ (בראשית מט, כד) וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קֶשֶׁתוֹ. גְּדִי, זֶה יַעֲקֹב, שֶׁנִּאֲמַר (בראשית כז, טז) וְאֵת עֶרְת גְּדִיִּי הַעֲזִים. דְּלִי, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנִּאֲמַר בּוּ (שמות ב, יט) וְגַם דָּלָה דָּלָה לְנֹו. כָּא לֹו מִזֵּל דְּגִים שְׁהוּא מְשֻׁמֵּשׁ בְּחֲדָשׁ אֲדָר, וְלֹא נִמְצָא לוֹ זְכוּת, וְשִׁמְחָה מִיַּד וְאֲמַר אֲדָר אֵין לוֹ זְכוּת, וּמְזוּלוֹ אֵין לוֹ זְכוּת, וְלֹא עוֹד אֵלָא שְׁבִאֲדָר מִת מֹשֶׁה רַבְּנָן. וְהוּא לֹא יָדַע שֶׁבְּשִׁבְעָה בְּאֲדָר מִת מֹשֶׁה וּבְשִׁבְעָה בְּאֲדָר נּוֹלַד מֹשֶׁה, וְאֲמַר כְּשֵׁם שֶׁהָדְגִים בּוֹלְעִין כִּף אֲנִי בּוֹלְעַ אֹתָן. אֲמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְשַׁע, דְּגִים פְּעָמִים נִבְלָעִין וּפְעָמִים בּוֹלְעִין, וְעֶכְשָׁיו אֹתוֹ הָאִישׁ נִבְלָע מִן הַבּוֹלְעִין. (אסתר רבה ז, י"א)

כלומר, הווארט שמצא המן היה שאין לחודש זכות ולא למזלו של החודש זכות, והענין שבו מת משה רבנו הוא רק תוספת. איזה מדרש תמוה. ולמה לדגים אין זכות? הרי זוהי ברכתו של יעקב לנכדיו - "וידגו לרוב בקרב הארץ"?

אני חושב שיש כאן סוד גדול מאד, איתו נפתח את פרשיות המשכן, שבו נקודת השכינה שהיא הארון. שיחה מרתקת של הרבי מליובאוויטש זיע"א עוסקת בדבר עמוק שלוקח אותנו לגובה, על מנת שנצא מההבנה השטחית. בכלל, חז"ל הרי אומרים ש"אין מזל לישראל", מה לנו ולמזלות? ומה הכוונה של המדרש "יום הולדתו של משה"?

יש ביטוי ידוע בחז"ל בירושלמי על יום הולדת באופן כללי - שביום הולדתו של אדם, מזלו גובר. המזל של אותו היום עוזר

⁶ וצ"ע, שהרי אמרנו שעל מיתת משה המן שמח וכאן נראה להיפך, שזכות הצדיקה היא דווקא המונעת מהקטרוג בחודש פטירתה.

⁵ אולי צ"ל רחל.

האחד הזה איננו ניתן להמשגה, והוא מגדיר לאחשורוש מי הוא אותו עם -

.... מְפֹזָר וּמְפָרֵד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלֻכּוֹתָךְ וְדַתֵּיהֶם שָׁנוֹת מְכָל עַם וְאֵת דְּתֵי הַמְּלָכָה אֵינָם עֹשִׂים וְלִמְלָכָה אֵין שׁוּה לְהַנִּיחָם. (אסתר שם)

הוא מגדיר את כל ההגדרות הבלתי ניתנות להבנה. אחד - מפוזר, אחד - מפורד, אחד - בכל מקום אפשרי. אז מה מאחד אותו? ואני, ממשיך המן, צריך לקחת את האחד הזה, את נקודת האחד הזה ולהגיע לשורש שלה והיא לידת משה. מה שמגלה משה רבנו בעולם הוא את נקודת המלחמה בעמלק -

וְיָדֵי מֹשֶׁה כְּבָדִים... וְאַהֲרֹן וְחֹרֵר תִּמְכּוּ בְיָדֵי מֹזֶה אֶחָד וּמֹזֶה אֶחָד וְיֵהִי יָדָיו אֲמוֹנָה עַד כֹּא הַשָּׁמַשׁ. (שמות י"ז, י"ד)

וְהָיָה כֹּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבְרַת יִשְׂרָאֵל וְכֹאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבְרַת עֲמֻלְקָם (שם י"א)

הצור אשר בחורב

בואו נבאר נקודה בפרשה הזו של עמלק ורפידים שהיא אגב גם קריאת התורה של פורים. הפרשה מתחילה כאשר אין לעם מים לשתות. הם באים למשה -

וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיִּלְךְ הָעָם עַל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לָמָּה זֶה הַעֲלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתֵינוּ בְּנֵי וְאֵת מִקְנֵי בְצִמָּא. וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר מָה אֲעֲשֶׂה לָּעָם הַזֶּה עוֹד מֵעַט וְיִסְקְלָנִי. (שמות י"ז, ג'-ד')

ה' עונה למשה -

עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטָּף אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הַיָּאֵר קַח בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ. (שם ה')

משה יצטרך לקחת את המטה ולהכות עמו בצור וממנו יבקעו מים. איפה הצור הזה נמצא? לכאורה ברפידים, אבל הפסוק מפרש אחרת -

הַנְּנִי עֹמֵד לִפְנֵיךָ שָׁם עַל הַצּוֹר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַּצּוֹר וַיִּצְאֻ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. (שם ו')

וכולנו הרי יודעים שחורב זה הר סיני! רגע, אבל ישראל נמצאם ברפידים ויש הליכה של לפחות יום אחד מרפידים ועד להר סיני, לא? נשים לב, משה הולך לצור לא עם ישראל אלא עם זקני ישראל. האבן עזרא אומר כאן שאכן הצור היה בחורב ומשם, מההכאה של משה על הצור, יצא נחל שהגיע עד לרפידים שם היו עם ישראל. כלומר העם שותה ממים שמגיעים מהר סיני. מיד לאחר מכן -

וַיָּבֵא עֲמֻלְקָם וַיִּלְחָם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרַפִּידִים. (שם ז')

למה הוא מגיע? - כי משה לא נמצא עם העם אלא בהר סיני והוא חושב שאפשר לנתק בין העם לבין משה!

שואל בעל התניא - יפה מאד שלגבי משה זה דבר קל אבל משה מדבר פה אל כלל ישראל! והוא מדקדק בפסוק ואומר שכתוב בו "מה ה' אלוֹקֵיךָ שואל מעמך", כלומר הקב"ה שואל דבר שנמצא בך, בכל אחד ואחת מאיתנו יש בחינת משה והוא לגביו אכן יראת שמים היא דבר קל, מילתא זוטרתא היא. כך גם כוונתו של רש"י שאמר שהנשיא הוא הכל, הכוונה היא למי שיש לו את ניצוצו של משה, כוחו של משה. ועדיין צריך להבין את הנקודה הזו - מה הענין של מיתתו של משה בחודש אדר, שהמן כ"כ שמח עליה? אם הוא מחפש חודש לגזור על ישראל היה הרבה יותר פשוט ומובן אם הוא היה הולך על חודש אב, בו נחרב הבית פעם ראשונה ושניה.

המזל שמעל כל המזלות

המושג 'מזל' מתאר את שורש הנשמה. נקרא את לשונו של הרבי מליובאוויטש זיע"א בשיחה מרתקת, אבל מופיעים גם במקומות רבים נוספים -

ירידת הנשמה כדי להתלבש בגוף היא הארה מהנשמה בלבד, אבל עיקר הנשמה ומקור הנשמה נשאר למעלה. החלק אלו-ה ממעל ממש, עיקרו הוא למעלה למעלה.⁷

יש מושג "אדם אית ליה מזלה". במקום אחר מדברים חז"ל על כך שאמנם הגרים לא היו במעמד הר סיני אבל מזלם היה. בהלכה מופיע - "הכל תלוי במזל", אז לפי כל זה מה המשמעות של "אין מזל לישראל"?

ונראה להסביר; יש את המזלות של הכוכבים שאנחנו מכירים - טלה, מאזניים וכו', ואותם חלק ה' לכל העמים, ואילו ישראל הם למעלה למעלה מכל המזלות הללו. לישראל יש מזל אבל מזלם הוא נעלה באין ערוך למעלה למעלה מכל המזלות. כי המזל של ישראל הוא מבחינת 'אין', בחינת האין שהוא ההתחלה של הכל. כל מזל נמצא מאד גבוה אבל הוא מושג. אפשר להשיג ולתפוס אותו. שרו של ישמעאל, שרו של מצרים, הכוכב והמזל - הם מושגים רוחניים אבל הם מושגים, לעומת זאת מזלם של ישראל איננו מושג כי הוא בחינת אין. הוא למעלה מהשכל למעלה מכל השגה, לכן יש שם עניין של מסירות נפש. זה דבר מאד עמוק.

לכל החודשים היו מזלות, אבל לא את זה המן מחפש. ובל נזלזל בהמן רשע - הוא תלמיד חכם לא קטן, והוא מחפש את הלמעלה מכל המושגים, הוא מחפש את האין, את יום הלידה של משה כי ביום הלידה עדיין לא ניתן לך השם שלך. אפילו השם הוא כבר מושג, משהו שאפשר לתפוס - "קוראים לי כך". הנשמה, למעלה בשורשה, במקורה, כשהיא מופיעה כאן ברגע לידתה, היא עוברת למעלה הנה ואז ברגע של לידת משה יש הכח לבטל, לקעקע את כל כוחו של המן. כי צריך להבין שהמן מבקש להגיע לאותה נקודת האינסוף אותה מגלה עם ישראל. את המן מענין דבר אחד - "ישנו עם אחד" (אסתר ג', ח'), כפי שחז"ל אומרים "ישן הוא זה שנאמר עליו שהוא אחד".

⁷ אגב, שורש המילה 'מזל' היא נ.ז.ל, כמו "יזל מים מקליו וזרעו במים רבים וירם מאנגל מלכו ותנשא מלכותו" (במדבר כ"ד, ז')

אם אין ישראל - פסח למה?

המן הרשע לא הסתפק בפסח, בשבועות - הוא צריך את משה מת, אנחנו מבינים? היתה עוד אישה אחת שידעה שישראל קודמים לתורה, אשה גדולה - אסתר. כאשר מרדכי מספר לה על גזירתו של המן בי"ג ניסן, היא מבינה שצריך לעשות פעולה, ואומרת למרדכי את המשפט הידוע -

לְךָ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאֵל תֹּאכְלוּ וְאֵל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וַיּוֹם גַּם אֲנִי וְנִצַּרְתִּי אֲצוּם כֵּן וּבְכֵן אָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כָדַת וְכֹאֲשֶׁר אֲבַדְתִּי אֲבַדְתִּי. (אסתר ד', ט"ז)

זה היה בי"ג ניסן. מרדכי אומר לה - 'הכל מצוין, אבל אם נצום שלשה ימים עכשיו זה אומר שלא יהיה ליל הסדר, נבטל מצוות עשה של כרת'. ונזכור שבהיסטוריה היהודית מאז מתן תורה היתה רק פעם אחת שביטלו את ליל הסדר - באותה שנה. אמרה לו אסתר -

אתה הוא שקרוין אותך זקן שבישראל? אם אין ישראל למה פסח? (ע"פ אסתר רבה ח', ז')

אתה הרי צריך להיות משה רבנו, אתה ניצוץ משה רבנו, נשיא הדור, ונשיא הדור הוא ככל הדור!

כשכתוב "המלך" במגילת אסתר, מלמדים אותנו יודעי סוד שהכוונה היא למלכו של עולם. המצב של עם ישראל היה קשה מאד. להמן היו טענות רציניות וחזקות ביותר - הם השתחוו לצלם ונהנו מסעודתו של אחשורוש. אומרת אסתר - תעלו מעל המזלות, מעל פסח, מעל הטלה, תעלו מעל הכל, תחזרו אל ההתחלה, אל ישראל שקדמו לעולם, 'ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת' - יש משהו מעל כל החוקים והוא יעורר את כח מסירות הנפש בעם ישראל, ומרגע זה ואילך, שנים עשר חודשים מתחילים בשק ואפר שמוצע לרבים. נכון, לא נגיע בסוף המגילה אל ארץ ישראל, אבל זה בדיוק החידוש של חודש אדר. זוכרים שאמרנו בהתחלה שהגמ' אומרת שאם יש ליהודי דין עם נכרי שיעשה אותו בחודש אדר? זה מתאר מצב של גלות, גלות בנפש, גלות פיסית. "אדר - בריא מזליה", אומרים חז"ל (תענית כ"ט). המזל של ישראל שהוא למעלה למעלה מעל כל המזלות, זה שבא לידי ביטוי במשה רבנו בדווקא, זה משה שכאשר בת פרעה פותחת את התיבה היא מגלה אור שמכריע את כל המציאות, שאין מצרים, ומשה הזה - "נמצא עמך".

מעתה נבין את העומק שבמאמר חז"ל שהמן לא ידע שביום שמת בו משה גם נולד - כמה בחינות משה נולדו, כמה אינסוף בחינות משה נולדו!

מטמוניות עמוקות ועקלקלות

"ועשו ארון עצי שיטים". הרמב"ם כותב בתחילת ספר העבודה בהל' בית הבחירה (ד', א'), שכאשר בנה שלמה המלך את בית המקדש וידע שהוא עתיד להיחרב עשה מקום גנוז למטה למטה, במקום של "מטמוניות עמוקות ועקלקלות" לגנוז בו את הארון. ושם אכן גנז יאשיהו את הארון הזה, ארון עצי שיטים.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלֶּחֶם בְּעִמְלֶק מִחֶר אֲנֹכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבֻעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי. (שם ט')

מעתה נבין למה משה אומר לו - "צא הלחם בעמלק מחר" - כי יהושע צריך לצאת מהר סיני והוא צריך זמן על מנת שיוכל ללכת ולהגיע לרפידים להילחם עם עמלק. אני, משה, נמצא על ראש הגבעה, כלומר, על הר סיני, ומטה האלוקים בידי. "ועשו ארון עצי שיטים" - וארון העדות ממנו תבוא העדות של המים שיוצאים מהר סיני, מהגבעה הזאת, והמטה עם שם הפורש בידו של משה.

וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בְּעִמְלֶק וּמִטָּה אֶהְרֶן וְחֹזֵר עָלָיו רֹאשׁ הַגְּבֻעָה. וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבֹר יִשְׂרָאֵל וְכֹאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבֹר עִמְלֶק. (י"א-י"ב)

וחז"ל שואלים במשנה המפורסמת -

וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשועבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתגברים ואם לאו, היו נופלין. (ר"ה, ג', ח')

כלומר כאשר הם הסתכלו למעלה אל ידיו של משה, אל הגבעה שעליה היה משה, אל הר סיני, אז היו מנצחים. הם היו ברפידים ומשה בהר סיני, ועמלק בתווק, ועם ישראל נלחם ומבין ששורש הניצחון על עמלק נמצא שם בידו של משה!

... וְהָיָה יָדָיו אֲמוּנָה עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ. (שם י"ב)

אנחנו היינו מתרגמים את הביטוי 'אמונה' כ-'Faith', אבל אונקלוס מתרגם -

... וְהוֹאָה יְדוֹהֵי פְרִיסָן בְּצִלּוֹ עַד דְּעָאֵל שְׁמֵשׂא.

ותהיינה ידיו פרוסות בתפילה.

ולאחר שחלש יהושע את עמלק לפי חרב כתוב -

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֵאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׁים בְּאָזְנֵי יְהוָה... (שם י"ד)

"שים באזני יהושע", כי יהושע לא היה שם בהר סיני, הוא נלחם עם עמלק.

וַיִּכֶן מֹשֶׁה מִזִּבְחַת וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נְסִי (שם ט"ו)

משה קורא למקום הזה "ה' ניסי" - אותיות סיני.

"ועשו ארון עצי שיטים", בזה פתחנו, כללות ישראל, "ואעש ארון עץ" - אחרי העגל, כאשר נראה היה שלא היה שום סיכוי והכל נראה כחסר טעם. הויכוח הגדול של משה עם הקב"ה שבו משה 'הולך על כל הקופה' ואומר להקב"ה "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" היה, במילים פשוטות, מה קודם למה - ישראל או התורה? הקב"ה אומר למשה "עזוב את ישראל, בוא נמשיך את התורה", ומשה עונה לו - "הבנתי את המלכוד שבשאלה, ואני טוען שישראל קודמים. אין תורה שלא באה מכללות כל ישראל". משה הוא רעיא מהימנא, ידיו אמונה, הוא הכח למשות את כל המציאות ולהבין שאני מחובר לנצח. בשבעת האושפזין, הנצח הוא משה.

מדבר אליו. הכח של הקול הזה נובע מ-"ועשו ארון" ומעל זה נמצאים הכרובים, אותם אלו שראה טיטוס ימ"ש, והבין שזה מעל כל המזלות. הוא יוכל לבנות עוד 'גבעת קפיטול' כזו או אחרת ברומא אבל הוא בכלל לא תופס את הנקודה, לא נוגע בזה. כאן בעולם כאשר הקול הזה לא נשמע הוא יכול לקחת את הפרוכת, להביא עליה את הזונה ולבוא עליה בקודש הקודשים - והוא לא נוגע בכלל, כי ביום שנולד משה נולד המזל הזה שנמצא מעל כל המזלות. האין, הדבקות הגמורה, הכח של "משה אמת ותורתו אמת", של "משה הוא ישראל וישראל הם משה".

לכן היום הזה, יום ז' באדר, יש לו כח אחר מלכל יום אחר בשנה. הוא לא קובע שליוס הזה יש משמעות אלא שלחודש כולו יש משמעות, שלמהות יש משמעות. שאלנו מה המן לא הבין במזל דגים, למה הוא לא חשב על "וידגו לרוב בקרב הארץ"? - ישראל משולים לאותם דגים שבים שבתוך תוכם יודעים שאין להם חיות אלא במים.⁸ מי שנמצא בחוץ, כמו השועל, כמו המן, סבור שהגדולים בולעים את הקטנים והכל זה משחק, מין רולטה, אבל מי שנקרע לו הים, מי שנבקע לו הצור בחורב, ויוצאים ממנו מים מהר סיני ועד רפידיים, יכול להרים את ישראל הגם שרפו ידיהם מדברי תורה, להרים את ידיהם ולמחות אותם, להיות משה.

המלך אחשורוש יושב בסעודותיו עם כלי המקדש סביבו ("וכלים מכלים שונים", אסתר א', ז' ובתרגום שם ובחז"ל), אבל כבר שלמה המלך דאג לגנוז את הארון בעקלקלות ובמטמוניות, כי עם הארון אי אפשר יהיה לשחק. הוא לא יגיע לשום ידיו, הוא כללות כל ישראל. הוא "ועשו ארון עצי שיטים".

הכח למשות את כל המציאות

עכשיו נבין למה מעל הארון, מעל הכפורת, שם נוצרת ההתועדות של השכינה בעולם, ורש"י אומר על הפסוק הזה דבר מופלא -

ודברתי אתך מעל הכפורת. ובמקום אחר הוא אומר, 'וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר' (ויקרא א, א) זה המשכן מחוץ לפרכת, נמצאו שני כתובים מכחישים זה את זה, בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם, 'ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת' וגו' (במדבר ז, פט) משה היה נכנס למשכן, וכיון שבא בתוך הפתח, קול יורד מן השמים לבין הכרובים, ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד. (כ"ה, כ"ב)

התשובה של רש"י מדהימה - שם מבין שני הכרובים, מעל הארון, הקול מדבר כל הזמן, הוא רק לא נשמע, ובבוא משה אל אהל מועד, כאשר משה עושה את הצעד הראשון ונכנס אל אהל מועד אז יוצא הקול מבין שני הכרובים ומשה שומע אותו

לחקר שיעורים ניתן לפנות בהודעת וואטסאפ
לעמנואל - 054-7500516

⁸ אגב, מזל דגים הוא המזל היחיד שבא ברבים ולא ביחיד (או בזוג כיחידה אחת כמו תאומים או מאזניים), כי כאשר מתחילים עם משה ועם 'גבר ישראל' אז מרבים בשמחה ואין לזה גבול או קצה. שנזכה...